

ПЕРШОДЖЕРЕЛА

Йоган Готліб Фіхте «Учення про науку. Друга доповідь 1804 р.»*

Johann Gottlieb Fichte

* Переклад з німецької здійснено Іваном Івашенком за виданням *Fichte J. G. Die Wissenschaftslehre : Zweiter Vortrag im Jahre 1804. – Hamburg: Meiner, 1986. – S. 150–169.*

Johann Gottlieb Fichte
Die Wissenschaftslehre :
Zweiter Vortrag im Jahre 1804

Fünfte Vortrag

NB. Der den Grundsatz enthält.

E. V.

⁽¹⁾Mein heutiges Vorhaben ist dies, *zuvörderst* den gestern entdeckten Hauptpunkt ganz und vollständig auszuführen, sodann eine allgemeine Wiederholung des in dieser Woche neu Hinzugekommenen hinzuzufügen, und so gleichsam die Wochenrechnung auszuziehen, indem wir mit dieser Vorlesung die Wochenarbeit schließen, und ein Conversatorium dazwischen fällt.

⁽²⁾An das erste Geschäft. ⁽³⁾Hierbei zur Vorerinnerung. – ⁽⁴⁾Zuvörderst – der Punkt, den ich aufzustellen habe, ist an sich zugleich das *Allerklarste* ⁽⁵⁾und zugleich das Allerverborgenste, da wo *keine Klarheit* ist. ⁽⁶⁾Viel Worte lassen sich über ihn nicht machen, ⁽⁷⁾sondern er muß eben mit Einem Schläge begriffen werden; ⁽⁸⁾um so weniger lassen sich über ihn Worte machen, ⁽⁹⁾noch durch sie dem Verständnisse nachhelfen, ⁽¹⁰⁾da die erste Grundwendung aller Sprache, ⁽¹¹⁾die *Objektivität*, schon längst in unserer Maxime aufgegeben ist, ⁽¹²⁾und hier in absoluter Einsicht vernichtet werden soll. ⁽¹³⁾Ich kann daher an dieser Stelle nur auf Ihre innere, ⁽¹⁴⁾durch die bisherigen Untersuchungen erworbene Klarheit und Schnelligkeit des Geistes rechnen. – ⁽¹⁵⁾Sodann: ich gab bei einer gewissen Gelegenheit der W. = L.¹ zwei Haupttheile; den daß sie sei eine Vernunft = und Wahrheitslehre, ⁽¹⁶⁾zweitens daß sie sei, eine zwar *wahre*, und auf Wahrheit gegründete *Erscheinungs= und Scheinlehre*. ⁽¹⁷⁾*Der erste Theil* besteht in einer einzigen Einsicht, ⁽¹⁸⁾und wird mit dem Einen Punkte, den ich sogleich hinstellen werde, anheben und beschließen.

⁽¹⁹⁾Zur Sache. ⁽²⁰⁾Nach Aufgabe der absoluten Relation, die selber noch am ursprünglichen *Ansich*, ⁽²¹⁾das auf ein *Nichtansich* hinwies, sich zeigte, blieb uns Nichts übrig, ⁽²²⁾als das reine bloße Sein, ⁽²³⁾wobei unsere objektivirende Intuition, der Maxime zufolge, als ungültig abgewiesen werden mußte. – ⁽²⁴⁾Was ist nun in dieser Abstraktion von der Relation dieses reine Sein? ⁽²⁵⁾Können wir es uns etwa noch deutlicher machen, und es nachkonstruieren? ⁽²⁶⁾Ich sage ja: ⁽²⁷⁾selber die uns aufgelegte Abstraktion hilft uns. ⁽²⁸⁾Es ist durchaus *von sich*, in

¹ Сьбто «Вчення про науку», Wissenschaftslehre. (Тут і далі примітки перекладача.)

Йоган Готліб Фіхте
«Учення про науку.
Друга доповідь 1804 р.»

П'ятнадцята лекція

NB. Лекція, що містить засаду.

Вельмишановні збори.

⁽¹⁾Сьогодні я *насамперед* маю на меті цілком і повністю удокладнити відкритий вчора головний пункт, потому доповнити загальне повторення нового, що було викладено на цьому тижні, у такий спосіб ніби підбиваючи підсумок тижня; тобто цією лекцією ми завершуємо тижневу роботу, а конверсаторіум відбудеться між лекціями.

⁽²⁾До першої справи. ⁽³⁾А саме – до застереження. ⁽⁴⁾Передусім: пункт, який я маю викласти, є у собі водночас *найяснішим* ⁽⁵⁾і zarazом найприхованішим, там, де немає *жодної ясноти*. ⁽⁶⁾Про нього не можна багато сказати, ⁽⁷⁾натомість його слід осягнути відразу. ⁽⁸⁾Про нього можна сказати так мало, ⁽⁹⁾а також зарадити розумінню словами, ⁽¹⁰⁾оскільки перший засадовий зворот будь-якої мови, ⁽¹¹⁾*об'єктивність*, вже давно відхилено у нашій максимі¹, ⁽¹²⁾а тут його має бути знищено в абсолютному вбаченні. ⁽¹³⁾Тому в цьому місці я можу розраховувати лише на Вашу внутрішню, ⁽¹⁴⁾здобуту завдяки попереднім дослідженням ясноту і швидкість духу. ⁽¹⁵⁾Потім: принагідно я розділив учення про науку на дві головні частини, одна з яких – вчення про розум та істину, ⁽¹⁶⁾друга, хоча вона й *істинна*, і заснована на істині, є *вченням про явище і позірність*. ⁽¹⁷⁾*Перша частина* полягає в одному єдиному вбаченні, ⁽¹⁸⁾а починатиметься і закінчуватиметься одним пунктом, який я викладу негайно.

⁽¹⁹⁾До справи. ⁽²⁰⁾Після відмови від абсолютного стосунку, який сам дався знаки ще у первинному *у-собі*, ⁽²¹⁾що вказувало на *не-у-собі*, нам не лишилось нічого іншого, ⁽²²⁾крім чистого голого буття, ⁽²³⁾причому нашу об'єктивувальну інтуїцію, згідно з максимою, слід відхилити як незначущу. ⁽²⁴⁾Чим є це чисте буття в цьому абстрагуванні від стосунку? ⁽²⁵⁾Чи можемо ми його ще удокладнити і відтворити? ⁽²⁶⁾Я кажу – так: ⁽²⁷⁾нам допоможе

¹ У цій редакції вчення про науку йдеться про різні максими, передусім про максими реалізму та ідеалізму, між якими розгортається аргументація учення про науку, і які Фіхте висвітлюватиме у 13 та 14 абзацах цієї лекції, проте у цьому місці Фіхте відсилає до максими мислення, яка полягає в абстрагуванні від предметної свідомості. Цю максиму Фіхте сформулював у 14 лекції: «Якщо свідомість у собі не має жодної значущості у стосунку до істини, тоді у нашому подальшому дослідженні, яке якраз і має чисто оприявнити істину та абсолют, ми маємо абстрагуватися від будь-якого ефекту цієї свідомості» [Fichte, 1986: S. 143] (тут і далі посилання згідно зі списком літератури до супровідної статті, с. 202).

sich, durch sich; ⁽²⁹⁾dieses *sich* gar nicht genommen als Gegensatz, ⁽³⁰⁾*sondern rein innerlich,* ⁽³¹⁾mit der befohlenen Abstraktion gefaßt, ⁽³²⁾wie es sehr wohl gefaßt werden kann, ⁽³³⁾und wie ich z.B. mir innigst bewußt bin, es zu fassen. ⁽³⁴⁾Es ist daher, um uns auf eine scholastische Weise auszudrücken, ⁽³⁵⁾construiert, als ein actus [essendi] ⁽³⁶⁾und wiederum ein esse in mero actu, ⁽³⁷⁾so daß beides *Sein* und *Leben*, und *Leben* und *Sein* ⁽³⁸⁾durchaus sich durchdringen, ⁽³⁹⁾in einander aufgehen, ⁽⁴⁰⁾und dasselbe sind, ⁽⁴¹⁾und dieses dasselbe Innere ⁽⁴²⁾das Eine und alleinige Sein. ⁽⁴³⁾W.D.E.W.

⁽⁴⁴⁾Dieses einige *Sein* und *Leben* ⁽⁴⁵⁾kann nun durchaus nicht ausser ihm selber sein, oder aufgesucht werden, ⁽⁴⁶⁾und es kann ausser ihm gar Nichts sein. ⁽⁴⁷⁾Kurz, und mit Einem Worte: ⁽⁴⁸⁾es findet durchaus und schlechthin nicht Zweiheit, oder Vielheit Statt, ⁽⁴⁹⁾sondern nur Einheit; ⁽⁵⁰⁾denn das Sein eben selber führt durch sich die in sich geschlossene Einheit bei sich, ⁽⁵¹⁾und darin steht ihr Wesen. ⁽⁵²⁾Das Sein, von der Sprache indessen substantivisch genommen, ⁽⁵³⁾kann nicht *sein*, verbaliter, esse, in actu, ⁽⁵⁴⁾ohne unmittelbar *im Leben selber;* ⁽⁵⁵⁾aber es ist nur ein verbales Sein; ⁽⁵⁶⁾denn das ganze substantive Sein ist Objektivität, ⁽⁵⁷⁾die durchaus nicht gilt: ⁽⁵⁸⁾und nur dadurch, daß man diese Substantialität und Objektivität, nicht bloß dem Vorgeben nach, sondern in der That und Wahrheit der Ansicht aufgibt, kommt man zur Vernunft.

⁽⁵⁹⁾Umgekehrt, was unmittelbar lebt, ⁽⁶⁰⁾das ist das esse, ⁽⁶¹⁾denn nur das esse lebt, ⁽⁶²⁾und da ist es ganz, ⁽⁶³⁾als eine untheilbare Einheit, ⁽⁶⁴⁾die nicht ausser sich sein kann, ⁽⁶⁵⁾nicht herausgehen aus sich selber zur Zweiheit, ⁽⁶⁶⁾von der daher unmittelbar gilt, was wir eben bewiesen haben.

⁽⁶⁷⁾*Wir leben*, eben unmittelbar im Lebensakte selber; ⁽⁶⁸⁾wir sind daher das Eine ungetheilte Sein selber, ⁽⁶⁹⁾in sich, von sich, durch sich, ⁽⁷⁰⁾das schlechthin nicht herausgehen kann zur Zweiheit.

⁽⁷¹⁾*Wir*, sage ich – ⁽⁷²⁾daß wir nun dieses *Wir*, ⁽⁷³⁾indem wir davon sprechen, ⁽⁷⁴⁾mit seinem inwendigen Leben selbst wiederum objektiviren, ⁽⁷⁵⁾dessen sind wir uns, wenn wir uns recht besinnen, freilich unmittelbar bewußt: ⁽⁷⁶⁾wir wissen aber ja schon, daß diese Objektivität eben so wenig, als irgend eine andere, Etwas bedeutet, ⁽⁷⁷⁾und wir wissen ja, daß gar nicht von diesem[,] per hiatum irrationalem von dem andern bewußt *seyn sollenden Wir*, abgetrennten *Wir an sich* die Rede ist, ⁽⁷⁸⁾sondern lediglich von dem reinen in sich selber lebenden *Wir in sich*, ⁽⁷⁹⁾welches wir begreifen lediglich durch unsere eigene kräftige Vernichtung des Begreifens, ⁽⁸⁰⁾das sich uns hier nur faktisch aufdrängte. – ⁽⁸¹⁾Jenes *Wir*, im *unmittelbaren* Leben selber; ⁽⁸²⁾jenes *Wir*, nicht bestimmt, oder

сама здійснена нами абстракція.⁽²⁸⁾ Воно є повністю *від себе, у собі, через себе*;⁽²⁹⁾ це *себе* розглядається зовсім не як протиположення,⁽³⁰⁾ а *чисто внутрішньо*,⁽³¹⁾ схоплене разом з потрібною абстракцією,⁽³²⁾ як його цілком напевно можна схопити,⁽³³⁾ і як я, наприклад, внутрішньо усвідомлюю те, щоб його схопити.⁽³⁴⁾ Тому воно, говорячи по-схоластичному,⁽³⁵⁾ сконструйоване як *actus [essendi]*,⁽³⁶⁾ а, з другого боку, *esse in mero actu*²,⁽³⁷⁾ так що *буття* та *життя*, і *життя* та *буття*⁽³⁸⁾ повністю проринають одне одного,⁽³⁹⁾ розчиняються одне в одному,⁽⁴⁰⁾ і є одним і тим самим,⁽⁴¹⁾ а це те саме внутрішнє:⁽⁴²⁾ одне і єдине буття.⁽⁴³⁾ Що було першим.

⁽⁴⁴⁾ Тепер це єдине *буття* і *життя*⁽⁴⁵⁾ аж ніяк не може бути, чи розшукуватися, поза самим собою,⁽⁴⁶⁾ а поза ним не може бути геть нічого.⁽⁴⁷⁾ Коротко і одним словом:⁽⁴⁸⁾ цілком і повністю має місце не двоїна, чи множина,⁽⁴⁹⁾ а лише єдність;⁽⁵⁰⁾ бо саме буття містить у собі через себе замкнену у собі єдність,⁽⁵¹⁾ і в цьому полягає її сутність.⁽⁵²⁾ Буття, хоча й субстантивоване³ в мові,⁽⁵³⁾ не може *бути*, дослівно *esse, in actu*,⁽⁵⁴⁾ окрім як безпосередньо у *самому житті*;⁽⁵⁵⁾ але це буття є лише вербальним буттям,⁽⁵⁶⁾ адже все субстантивоване буття – це об'єктивність,⁽⁵⁷⁾ що аж ніяк не є значущою,⁽⁵⁸⁾ а розуму доходять лише внаслідок відмови, відмови не тільки на словах від цієї субстанційності й об'єктивності, а й насправді – від такого погляду.

⁽⁵⁹⁾ Навпаки, те, що живе безпосередньо,⁽⁶⁰⁾ це *esse*,⁽⁶¹⁾ бо лише *esse* живе,⁽⁶²⁾ і тут воно є цілком,⁽⁶³⁾ як неподільна єдність,⁽⁶⁴⁾ яка не може ані бути поза собою,⁽⁶⁵⁾ ані вийти з себе самої до двоїни,⁽⁶⁶⁾ до якої безпосередньо стосується щойно нами доведене.

⁽⁶⁷⁾ *Ми живемо* якраз безпосередньо в самому акті життя;⁽⁶⁸⁾ тому ми самі є одним неподільним буттям,⁽⁶⁹⁾ у собі, від себе, через себе,⁽⁷⁰⁾ яке зовсім не в змозі вийти до двоїни.

⁽⁷¹⁾ *Ми*, кажу я,⁽⁷²⁾ ми тепер знову об'єктивуємо це *Ми*, –⁽⁷³⁾ говорячи про нього, –⁽⁷⁴⁾ з самим його внутрішнім життям,⁽⁷⁵⁾ ми, либонь, якщо добре поміркуємо, безпосередньо усвідомлюємо:⁽⁷⁶⁾ але ж ми вже знаємо, що ця об'єктивність⁽⁷⁷⁾ так само мало щось значить, що й будь-яка інша,⁽⁷⁸⁾ і ми ж знаємо, що йдеться зовсім не про це *Ми у собі*, що *per hiatus irrationalem*⁴ відокремлене від іншого *Ми*, яке *повинно бути* усвідомлене,⁽⁷⁸⁾ натомість винятково про чисте у собі самому живе *Ми у собі*,⁽⁷⁹⁾ яке ми досягаємо лише завдяки нашому власному силовому знищенню осягнення,⁽⁸⁰⁾ яке нав'язувалось нам тут лише фактично.⁽⁸¹⁾ Те *Ми*, у самому *безпосередньому* житті;⁽⁸²⁾ те *Ми*, не визначене, чи схарактеризоване через щось інше,⁽⁸³⁾ що

² Actus essendi (лат.) – буттєвий акт, esse in mero actu (лат.) – буття у чистому акті.

³ Йдеться про субстантивування дієслова бути (sein).

⁴ Per hiatus irrationalem (лат.) – через ірраціональну розколину. Йдеться про розколину між буттям і свідомістю, предметністю і знанням, які для найвної свідомості трансцендентні один щодо одного. Іноді замість латинського hiatus Фіхте уживає німецьке Spaltung – розщеплення, розколина.

charakterisierbar durch irgend Etwas, ⁽⁸³⁾das hier Jemandem beifallen dürfte, ⁽⁸⁴⁾sondern charakterisierbar lediglich durch unmittelbares, actuelles Leben selber. ⁽⁸⁵⁾Dies war nun die überraschende Einsicht, zu der ich Sie erheben wollte, ⁽⁸⁶⁾in welcher die Vernunft und die Wahrheit rein aufget. ⁽⁸⁷⁾Sollte es Jemand bedürfen, so will ich es noch von einer andern Seite kürzer zeigen. – ⁽⁸⁸⁾Ist das Sein in eigenem absoluten Leben befaßt, ⁽⁸⁹⁾und kann es nimmer daraus heraus, ⁽⁹⁰⁾so ist es eben ein in sich geschlossenes Ich, ⁽⁹¹⁾und kann durchaus nichts Anderes sein, als dies, ⁽⁹²⁾und wiederum ein in sich geschlossenes Ich ist das Sein; ⁽⁹³⁾und wo das Seyn ist, ist Ich, ⁽⁹⁴⁾und das Ich ist Seyn; ⁽⁹⁵⁾welches *Ich* wir nun auch, in der Aussicht auf eine Theilung in ihm Wir nennen können. ⁽⁹⁶⁾Wir stützen uns daher hier *gar nicht auf eine empirische Wahrnehmung* unseres Lebens, ⁽⁹⁷⁾welche als eine Modifikation des Bewußtseins durchaus abzuweisen wäre; ⁽⁹⁸⁾sondern auf die genetische Einsicht des Lebens und Ich, ⁽⁹⁹⁾aus der Construction des Einen Seins, und umgekehrt. ⁽¹⁰⁰⁾Daß nun selber diese *Einsicht* als solche, mit ihrer *Umkehrung*, ⁽¹⁰¹⁾zur Sache gar Nichts thue, und vor ihr verschwinde, ⁽¹⁰²⁾wissen wir schon, und abstrahiren gänzlich von ihr; ⁽¹⁰³⁾nur zur Ableitung der Phänomene werden wir nöthig haben, wieder auf sie zurückzusehen.

⁽¹⁰⁴⁾Dieses, so wie es jetzt aufgestellt ist, ⁽¹⁰⁵⁾läßt sich nun an und für sich durch *nichts Anderes* klarer machen; ⁽¹⁰⁶⁾denn es ist selber die Urquelle ⁽¹⁰⁷⁾und der Grund aller andern Klarheit. ⁽¹⁰⁸⁾Doch läßt durch tiefere Erklärung der unmittelbar umgebenden Glieder das subjektive Auge sich aufklären, ⁽¹⁰⁹⁾und fähiger machen zu jener Klarheit; ⁽¹¹⁰⁾und auch in dieser Absicht füge ich noch eine Betrachtung hinzu, ⁽¹¹¹⁾die ohnedies auf dem Wege des Systems liegt. ⁽¹¹²⁾Gestern noch, und auch noch heute beim Anfange unserer Betrachtung, ⁽¹¹³⁾ungeachtet wir das Sein nach seinem innern Wesen construirten, ⁽¹¹⁴⁾hatten wir dasselbe, wenn wir uns nur besinnen, ⁽¹¹⁵⁾doch *objektiv vor uns liegen*, ⁽¹¹⁶⁾ungeachtet wir jetzt nur noch, der Maxime zufolge, ⁽¹¹⁷⁾diese Objektivität nicht gelten ließen: – ⁽¹¹⁸⁾zwar nicht *intelligibel*, und in der Vernunft; aber doch *faktisch* blieb das Sein sich selber entäussert. ⁽¹¹⁹⁾Aber, so wie in dieser Ueberlegung uns die Einsicht erfaßte, daß das Sein selber absolutes *Ich*, oder *Wir* wäre; ⁽¹²⁰⁾so wurde die erst noch vorhandene Disjunktion des Sein, und des Wir völlig, auch in der *Facticität*, aufgehoben, ⁽¹²¹⁾und die erste Gestalt der Existentialform sogar faktisch vernichtet. ⁽¹²²⁾Vorher gingen wenigstens Wir faktisch aus uns heraus zum Sein, ⁽¹²³⁾wobei sehr wohl bestehen kann, daß das Sein nicht aus sich herausgehe, falls nämlich wir nicht das Sein zu sein begehren; ⁽¹²⁴⁾und ließen es nur nicht gelten, nach einer Maxime, ⁽¹²⁵⁾die ihren Beweis in abgeleiteten Gliedern hatte, ⁽¹²⁶⁾welche wohl hier selber eines neuen Beweises bedürftig werden möchte. ⁽¹²⁷⁾Wie in der erzeugten Einsicht wir selbst das Sein werden, ⁽¹²⁸⁾so können wir zufolge dieser Einsicht nicht mehr zum Sein herausgehen, ⁽¹²⁹⁾denn wir sind es; ⁽¹³⁰⁾und überhaupt absolut nicht aus uns herausgehen, ⁽¹³¹⁾weil das Sein nicht aus

тут мало б комусь спасти на думку, ⁽⁸⁴⁾натомість схарактеризоване винятково через саме безпосереднє, актуальне життя.

⁽⁸⁵⁾Отож це було приголомшливим вбаченням, до якого я хотів би Вас долучити, ⁽⁸⁶⁾вбаченням, в якому геть розчиняється розум та істина. ⁽⁸⁷⁾Якщо хтось потребує, то я покажу це ще коротше з іншого боку. ⁽⁸⁸⁾Якщо буття охоплене власним абсолютним життям, ⁽⁸⁹⁾і вже не може вийти за його межі, ⁽⁹⁰⁾тоді воно якраз є у собі замкненим Я, ⁽⁹¹⁾і не може бути нічим іншим; ⁽⁹²⁾і, навпаки, у собі замкнене Я є буттям; ⁽⁹³⁾і там, де є буття, є Я, ⁽⁹⁴⁾а де є Я, є буття. ⁽⁹⁵⁾Це Я, з огляду на поділ у ньому, ми також можемо назвати Ми. ⁽⁹⁶⁾Тому тут ми аж ніяк не спираємося на *емпіричне сприйняття* нашого життя, ⁽⁹⁷⁾яке, як модифікацію свідомості, слід було б повністю відкинути; ⁽⁹⁸⁾натомість ми спираємося на генетичне вбачення життя і Я, ⁽⁹⁹⁾з конструкції одного буття, і навпаки. ⁽¹⁰⁰⁾Отож те, що саме це *вбачення* як таке, зі своїм *обертанням*, ⁽¹⁰¹⁾не має жодного стосунку до справи, і зникає перед нею, – ⁽¹⁰²⁾ми вже знаємо, і повністю від нього абстрагуємося; ⁽¹⁰³⁾лише для виснування феноменів ми потребуватимемо його знову.

⁽¹⁰⁴⁾Отож, викладене тут, як воно зараз викладене, ⁽¹⁰⁵⁾не можна завдяки чомусь *іншому* зробити яснішим у собі та для себе, ⁽¹⁰⁶⁾адже воно саме є праджерелом ⁽¹⁰⁷⁾і засадою будь-якої іншої ясноти. ⁽¹⁰⁸⁾А втім, завдяки глибшому поясненню безпосередньо даних членів⁵, можна прояснити суб'єктивне око ⁽¹⁰⁹⁾і упридатнити його до тієї ясноти; ⁽¹¹⁰⁾а з уваги на це я також додам ще одне спостереження, ⁽¹¹¹⁾яке й так передбачає шлях системи. ⁽¹¹²⁾Ще вчора, а також сьогодні на початку нашого розгляду, ⁽¹¹³⁾попри те, що ми конструювали буття згідно з його внутрішньою сутністю, ⁽¹¹⁴⁾ми все-таки мали його, якщо лише пригадаємо, ⁽¹¹⁵⁾*об'єктивно перед нами*, ⁽¹¹⁶⁾попри те, що зараз, згідно з максимою, ⁽¹¹⁷⁾ми не мали б надавати значущості цій об'єктивності: ⁽¹¹⁸⁾щоправда, буття лишається визовнішненим щодо себе самого не *інтелігібельно* і в розумі, а все-таки *фактично*. ⁽¹¹⁹⁾Але позаяк у цьому міркуванні ми охоплені вбаченням того, що саме буття є абсолютним Я, або Ми, ⁽¹²⁰⁾то ще наявну спочатку диз'юнкцію буття і Ми повністю скасовано, також і у *фактичності*, ⁽¹²¹⁾а перший образ екзистенціальної форми знищено навіть фактично. ⁽¹²²⁾Раніше ми щонайменше виходили за межі себе до буття, ⁽¹²³⁾причому дуже може статись, що буття не виходить за межі себе, у разі, якщо ми не прагнемо бути буттям; ⁽¹²⁴⁾і ми не надавали цьому значення згідно з максимою, ⁽¹²⁵⁾яка свій доказ мала у виснуваннях членах, ⁽¹²⁶⁾які тут самі, мабуть, могли б потребувати нового доказу. ⁽¹²⁷⁾Як у створеному вбаченні ми самі стаємо буттям, ⁽¹²⁸⁾то, згідно з цим вбаченням, ми більше не можемо виходити до буття, ⁽¹²⁹⁾адже ми є ним: ⁽¹³⁰⁾і взагалі ми абсолютно не можемо виходити за межі себе, ⁽¹³¹⁾бо

⁵ Тобто буття і свідомість як члени первинної диз'юнкції (ursprüngliche Disjunktion), з якої Фі хте починає це вчення про науку.

sich herausgehen kann. ⁽¹³²⁾Die vorherige Maxime hat hier ihren Beweis, ihr Gesetz und ihre unmittelbare Realisation in der Einsicht erhalten: ⁽¹³³⁾denn diese Einsicht objektiviert in der That das Sein nicht mehr. ⁽¹³⁴⁾Nun springt freilich unmittelbar mit dieser Einsicht – ⁽¹³⁵⁾ich sage nicht faktisch ein anderes objektivirendes Bewußtsein, ⁽¹³⁶⁾denn damit es dazu komme, bedarf es noch des in der Mitte liegenden sich Besinnens – ⁽¹³⁷⁾wohl aber die Möglichkeit eines objektivirenden Bewußtseins des Wir selber, heraus. ⁽¹³⁸⁾Nun ist, was den Inhalt dieser neuen Objektivierung betrifft, ⁽¹³⁹⁾schon klar, daß sie gar nicht eine Disjunktion in der Sache selber, ⁽¹⁴⁰⁾wie die erste, zwischen *realem Sein*, und absolutem Nichtsein sei, ⁽¹⁴¹⁾und nichts gelte, ⁽¹⁴²⁾sondern nur die bloße Wiederholung, und zweimalige Setzung eines und desselben, ⁽¹⁴³⁾in sich völlig geschlossenen, ⁽¹⁴⁴⁾alle Realität in sich befassenden, ⁽¹⁴⁵⁾und darum an sich völlig unveränderlichen Ich oder Wir bei sich führt; ⁽¹⁴⁶⁾daher dem Urgesetze des im Wesen nicht aus sich Herausgehens nicht widerspricht. ⁽¹⁴⁷⁾Woher denn aber nun doch diese leere Wiederholung und Verdoppelung komme, ⁽¹⁴⁸⁾dies werden wir eben, als das erste Glied unseres Absteigens zur Phänomenologie zu untersuchen haben; ⁽¹⁴⁹⁾heute kam es uns nur darauf an, die, die reine Vernunft ausdrückende Einsicht, ⁽¹⁵⁰⁾daß das Sein, oder das Absolute ein in sich selber geschlossenes Ich sei, in ihrer Unveränderlichkeit festzustellen.

⁽¹⁵¹⁾Jetzt zum zweiten Theile: der allgemeinen Wiederholung. ⁽¹⁵²⁾Wir waren, wie der Vortrag der W. = L. anheben muß, faktisch verfahren, ⁽¹⁵³⁾nämlich irgend etwas zum Zwecke Dienendes vollziehend, ⁽¹⁵⁴⁾und Acht habend, wie wir dies machten, ⁽¹⁵⁵⁾stets, wie sich versteht, gedrungen durch ein mechanisch in uns wirksames Vernunftgesetz. ⁽¹⁵⁶⁾Auf diesem Wege, den ich jetzt nicht wiederholen will, ⁽¹⁵⁷⁾hatten wir uns erhoben zu einem reinen *Durch*, als dem Wesen des Begriffes; ⁽¹⁵⁸⁾und eingesehen, daß die Realisation desselben ein für sich bestehendes Wesen voraussetze. ⁽¹⁵⁹⁾Diese Einsicht als Faktum hingestellt, und über ihr Princip weiter nachgedacht, ⁽¹⁶⁰⁾fand sich, daß man entweder die *Energie* des Denkens eines zu vollziehenden *Durch*, als das Absolute, ⁽¹⁶¹⁾und so als die Quelle der Intuition, und des Lebens an sich in der Intuition, setzen kann, ⁽¹⁶²⁾welches ein Idealismus wäre; ⁽¹⁶³⁾oder, bedenkend, daß ja das Leben *an sich* sein solle, ⁽¹⁶⁴⁾dies zum Princip machen [kann], wodurch denn alles Uebrige zu Grunde ginge: ⁽¹⁶⁵⁾das letztere ein Realismus, beide gestützt auf Maximen; ⁽¹⁶⁶⁾der erste auf die: das Faktum der Reflexion, und sonst Nichts, der andere auf die: den Inhalt des eingeleuchteten Satzes, und sonst Nichts, gelten zu lassen; ⁽¹⁶⁷⁾und eben darum beide im Grunde faktisch, ⁽¹⁶⁸⁾indem ja sogar der dem Realismus allein gelten sollende Inhalt der Evidenz ⁽¹⁶⁹⁾nur ein Faktum war.

буття не може виходити за свої межі. ⁽¹³²⁾Тут попередня максима дістала свій доказ, свій закон і свою безпосередню реалізацію у вбаченні – ⁽¹³³⁾адже це вбачення насправді вже не об'єктивує буття. ⁽¹³⁴⁾А втім, безпосередньо разом із цим вбаченням виринає, – ⁽¹³⁵⁾я не кажу фактично інша об'єктивувальна свідомість, ⁽¹³⁶⁾адже тим самим вона потребувала б самоосмислення, розташованого в осередді⁶, – ⁽¹³⁷⁾радіше можливість самої об'єктивувальної свідомості Нас самих. ⁽¹³⁸⁾Тепер, щодо змісту цього нового об'єктивування, ⁽¹³⁹⁾вже зрозуміло, що воно зовсім не має у собі диз'юнкції у самій справі, ⁽¹⁴⁰⁾як перша диз'юнкція між *реальним буттям* і абсолютним небуттям, ⁽¹⁴¹⁾яка нічого не значить, ⁽¹⁴²⁾натомість лише чисте повторення і подвійне покладання одного й того самого, ⁽¹⁴³⁾у собі повністю замкненого, ⁽¹⁴⁴⁾такого, що охоплює собою всю реальність, ⁽¹⁴⁵⁾а тому повністю у собі незмінного Я чи Ми; ⁽¹⁴⁶⁾тому воно не суперечить праязаконів⁷ присутнього невиходу за межі себе. ⁽¹⁴⁷⁾Але звідки тоді походить це порожнє повторення і подвоєння, ⁽¹⁴⁸⁾це ми якраз маємо дослідити як перший елемент нашого сходження до феноменології. ⁽¹⁴⁹⁾Сьогодні ж нам йдеться про те, щоби зафіксувати в його незмінності вбачення, яке увиразнює чистий розум, ⁽¹⁵⁰⁾а саме те, що буття або абсолют є замкненим у собі самому Я.

⁽¹⁵¹⁾Перейдімо нині до другої частини: загального повторення. ⁽¹⁵²⁾Як і слід починати доповідь щодо вчення про науку – ми фактично діяли, ⁽¹⁵³⁾тобто здійснюючи щось, що слугує меті, ⁽¹⁵⁴⁾і звертаючи увагу на те, як ми це робили, ⁽¹⁵⁵⁾тобто, що очевидно, нас постійно спонукав механічний закон розуму, що діє у нас. ⁽¹⁵⁶⁾На цьому шляхові, який я зараз не хочу повторювати, ⁽¹⁵⁷⁾ми піднеслися до чистого *проринення*, як сутності поняття; ⁽¹⁵⁸⁾і вбачили, що його реалізація передбачає суцільність для себе сутність. ⁽¹⁵⁹⁾Це вбачення, встановлене як факт, і над принципом якого ми далі міркували, ⁽¹⁶⁰⁾виявило, що можна або покладати як абсолют *енергію* мислення проринення, яке слід здійснити, ⁽¹⁶¹⁾тобто як джерело інтуїції і життя у собі в інтуїції, ⁽¹⁶²⁾що є ідеалізмом; ⁽¹⁶³⁾або, розважаючи, що повинно бути життя у собі, ⁽¹⁶⁴⁾можна це зробити принципом, унаслідок чого усе інше зникає: ⁽¹⁶⁵⁾це останнє є реалізмом, обидва вбачення сперті на максими. ⁽¹⁶⁶⁾Перше надає значення максимі: ⁽¹⁶⁷⁾факт рефлексії і більш нічого, ⁽¹⁶⁸⁾а друге максимі: ⁽¹⁶⁹⁾зміст вочевидненого положення і більш нічого. ⁽¹⁶⁷⁾І саме тому обидва є засадово фактичними, ⁽¹⁶⁸⁾бо навіть зміст очевидності, – який повинен бути чинним лише для реалізму, – ⁽¹⁶⁹⁾був лише фактом.

⁶ Про що тут йдеться? У попередніх абзацах Фіхте доводить, що Я (самосвідомість) нерелексивне. Утім, Я є певним осереддям (die Mitte), сказати б, згустком діяльності, який уможливує рефлективне, предметне знання, проте саме Я не є предметністю. Отже, якщо для опису Я ми застосуємо рефлексію (об'єктивувальну свідомість), яка потребуватиме самоосмислення, тоді ми відразу припишемо Я певну предметність, отже, на думку Фіхте, втратимо його сутність.

⁷ Фіхте не прояснює, що таке праязакон, проте з цього контексту зрозуміло, що праязакон – це невихід за власні межі.

⁽¹⁷⁰⁾Bei der Nothwendigkeit, die sich daraus ergab, höher zu steigen, und die Fakta genetisch zu durchdringen, ⁽¹⁷¹⁾wendeten wir uns an das, was hier noch das Meiste zu bedeuten versprach, ⁽¹⁷²⁾an das *Ansich*, verbunden mit dem realistischen Princip, ⁽¹⁷³⁾dem Leben an sich: ⁽¹⁷⁴⁾und diese weitere Erwägung war der erste Schritt, ⁽¹⁷⁵⁾den wir in dieser Woche thaten. ⁽¹⁷⁶⁾Es fand sich, daß *das Ansich einleuchte*, ⁽¹⁷⁷⁾als ein absolutes Vernichten der Gültigkeit alles Sehens, in Beziehung auf sich: ⁽¹⁷⁸⁾daß es in unmittelbarer Evidenz sich selber construiren, ⁽¹⁷⁹⁾und eben die unmittelbare Evidenz oder das Licht ⁽¹⁸⁰⁾mit seiner Sichconstruction zugleich herauswerfe: ⁽¹⁸¹⁾welches nun einen höhern, die Einsicht und das Licht selber ableitenden Realismus gab, ⁽¹⁸²⁾welche der erstere sich bloß begnügte zu ignoriren. ⁽¹⁸³⁾Gegen diesen neuen Realismus versuchte sich zu stellen ein neuer Idealismus. ⁽¹⁸⁴⁾Wir hatten uns nämlich auffordern und energisch anstrengen müssen, ⁽¹⁸⁵⁾das Ansich in seiner Bedeutung zu bedenken, ⁽¹⁸⁶⁾und glaubten einzusehen, ⁽¹⁸⁷⁾daß erst in Folge dieses Bedenkens dasselbe einleuchte, ⁽¹⁸⁸⁾als sich selbst mit unmittelbarer Evidenz im Lichte zugleich construierend; ⁽¹⁸⁹⁾daß daher ja doch diese unsere Energie das Grundprincip, und erste Glied der ganzen Begebenheit sein würde.

⁽¹⁹⁰⁾Hiergegen ging nun der Realismus, oder wir selbst; ⁽¹⁹¹⁾denn wir waren damals Nichts mehr, denn dieser Realismus; ⁽¹⁹²⁾sehr kühn also an: Denkst du denn auch wirklich, und worauf willst du dich wohl zur Bewahrheitung dieser deiner Behauptung berufen; ⁽¹⁹³⁾du kannst weiter Nichts anführen, als daß du dir dessen bewußt bist, kannst aber nicht genetisch, wie du solltest, aus diesem deinem Bewußtsein das Denken in seiner Realität und Wahrhaftigkeit, in der du es behauptest, ableiten; ⁽¹⁹⁴⁾wir aber im Gegentheil können dir sogar das, worauf du dich berufst, und es zu deinem Princip machst, das Bewußtsein, genetisch ableiten; ⁽¹⁹⁵⁾denn dies kann ja doch nur eine Bestimmung der Einsicht und des Lichtes sein, das Licht aber geht in sich selber, die Evidenz in unmittelbarer Evidenz hervor aus dem Ansich. ⁽¹⁹⁶⁾Die durch dieses Râsonnement aufgestellte höhere Maxime war nun die, der Aussage des bloßen unmittelbaren Bewußtseins, ⁽¹⁹⁷⁾ob man wohl etwa faktisch sich davon nicht losmachen könne, dennoch in Beziehung auf Wahrheit an sich, keinen Glauben beizumessen, sondern davon zu abstrahiren. ⁽¹⁹⁸⁾Was war nun eigentlich der Effekt dieses Bewußtseins, um dessen willen es verworfen wurde; was daher dasjenige, das man allemal von der Wahrheit abziehen muß? ⁽¹⁹⁹⁾Antwort: die absolute Projektion eines Objectes, über dessen Entstehen keine Rechenschaft abgelegt werden kann, ⁽²⁰⁰⁾wo es demnach in der Mitte zwischen Projektion und Projektum finster und leer ist, wie ich es ein wenig scholastisch, aber, denk ich, sehr bezeichnend ausdrückte, die *proiectio per hiatus irrationalem*. ⁽²⁰¹⁾

(13) Daß ich Sie nun auf diesen Punkt sowohl für jetzt, als für alle Ihre künftigen Studien und Ansichten der Philosophie nochmals aufmerksam mache: ⁽²⁰²⁾

⁽¹⁷⁰⁾За необхідності сходити вище і генетично проринати факти, яка звідси випливає, ⁽¹⁷¹⁾ми звернулися до того, що тут видається найважливішим, ⁽¹⁷²⁾до *у-собі*, пов'язаного з реалістичним принципом, ⁽¹⁷³⁾життям у собі: ⁽¹⁷⁴⁾а це подальше розважання було першим кроком, ⁽¹⁷⁵⁾який ми здійснили на цьому тижні. ⁽¹⁷⁶⁾Виявилось, що *у-собі*, у стосунку до себе, *вочевиднюється* ⁽¹⁷⁷⁾як абсолютне знищення значущості будь-якого бачення; ⁽¹⁷⁸⁾що воно конструює саме себе у безпосередній очевидності, ⁽¹⁷⁹⁾а безпосередня очевидність, або світло, ⁽¹⁸⁰⁾поширюється якраз водночас з його самоконструкцією; ⁽¹⁸¹⁾воно, отже, дало вищий реалізм, що висновує вбачення і саме світло, ⁽¹⁸²⁾і який просто задовольняється ігноруванням першого ⁸. ⁽¹⁸³⁾Цьому новому реалізму спробував чинити опір новий ідеалізм. ⁽¹⁸⁴⁾Тобто ми вимагали та мусили енергійно напружуватися, ⁽¹⁸⁵⁾щоб помислити *у-собі* в його значенні, ⁽¹⁸⁶⁾і вважали, що вбачимо, ⁽¹⁸⁷⁾що лише унаслідок цього помислення воно вочевидниться як таке, ⁽¹⁸⁸⁾що водночас конструює саме себе з безпосередньою очевидністю у світлі; ⁽¹⁸⁹⁾втім, тому ця наша енергія була б засадовим принципом і першим членом усього випадку.

⁽¹⁹⁰⁾Отже, тепер проти цього дуже сміливо виступив реалізм або ми самі, ⁽¹⁹¹⁾оскільки тоді ми були нічим іншим, як цим реалізмом, ⁽¹⁹²⁾ти-бо також мислиш насправді, і на що ти, мабуть, прагнеш покликатися задля підтвердження цього твого твердження. ⁽¹⁹³⁾Ти не можеш наводити нічого іншого, крім того, що ти усвідомлюєш це, утім, з цієї твоєї свідомості, ти не можеш генетично, як мав би, висувати мислення в його реальності й істинності, як ти це стверджуєш. ⁽¹⁹⁴⁾Ми ж, навпаки, можемо генетично висувати для тебе навіть те, на що ти покликаєшся і що робиш твоїм принципом, – свідомість. ⁽¹⁹⁵⁾Адже це все-таки може бути лише визначенням убачення і світла, але світло у собі самому, очевидність у безпосередній очевидності випливає з *у-собі*. ⁽¹⁹⁶⁾Отож вища максима, що її висунули завдяки цьому міркуванню, полягала в тім, щоби не йняти віри вияву голої безпосередньої свідомості, ⁽¹⁹⁷⁾– хоча фактично від неї, мабуть, не можна звільнитися, то [слід звільнитися] бодай у стосунку до істини у собі, – натомість абстрагуватися від неї. ⁽¹⁹⁸⁾Отже, що, власне, було ефектом цієї свідомості, що її заради нього відкинули; що є тим, що слід повсякчас відокремлювати від істини? ⁽¹⁹⁹⁾Відповідь: абсолютна проекція певного об'єкта, про постання якого годі здати собі справу, ⁽²⁰⁰⁾де, отже, в осередді між проекцією і спроектованим ⁹ – темно і порожньо, як я дещо по-схоластичному, але, гадаю, дуже характерно увиразнив: *proiectio per hiatus irrationalem*. ⁽²⁰¹⁾

(13) А тепер ще раз зверну Вашу увагу на цей пункт як зараз, так і для всіх ваших майбутніх студій і думок з філософії. ⁽²⁰²⁾Якщо моя теперішня

⁸ Тобто ідеалізму.

⁹ В оригіналі цю поняттєву пару Фіхте формулює так: *Projektion und Projektum*, тобто йдеться про недоконаність і доконаність дії.

Wenn mein gegenwärtiger Vortrag der W.=L. bis jetzt klarer gewesen ist, als alle meine frühern derselben Wissenschaft, und in dieser Klarheit sich wohl erhalten dürfte,⁽²⁰³⁾ und wenn die klare Einsicht in das System durch ihn einen neuen Gewinn gemacht haben sollte,⁽²⁰⁴⁾ so liegt der Grund davon lediglich in der unbefangenen Aufstellung der Maxime, daß das unmittelbare Bewußtsein überhaupt nicht, und daß es eben darum in seinem Urgesetze der Projektion per hiatum nicht gelten solle.⁽²⁰⁵⁾ Zwar hat das Wesen dieser Wahrheit geherrscht in allen möglichen Darstellungen der W. = L., von dem ersten Winke an, den ich darüber in einer Recension des Aenesidemus in der A. L.Z. gegeben;⁽²⁰⁶⁾ denn diese Maxime ist ganz dieselbe mit der der absoluten Genesis;⁽²⁰⁷⁾ wird Nichts geduldet, was nicht genetisch eingesehen ist, so wird eben die Projektion per hiatum nicht geduldet, indem ihr Wesen eben in der Nichtgenesis besteht.⁽²⁰⁸⁾ Hat man sich aber nicht ausdrücklich darauf aufmerksam gemacht, daß diese intelligirend abzuhaltende Nichtgenesis⁽²⁰⁹⁾ auf jenem Wege des eben in allen unsern Forschungen, und so in der W. = L. selber unvermeidlichen Bewußtseins faktisch immer bleibe,⁽²¹⁰⁾ so ermüdet und quält man sich, diesen Schein wegzubringen, als ob er wegzubringen wäre;⁽²¹¹⁾ und der einzig übrig bleibende Weg, um dennoch zur Wahrheit durchzudringen, ist der,⁽²¹²⁾ daß man den Schein theile, und an jedem Theile ihn im Intelligiren einzeln vernichte,⁽²¹³⁾ während man in diesem Geschäfte ihn faktisch absetzt auf den andern Theil, den die Vernichtung später treffen wird,⁽²¹⁴⁾ wo sodann der erste Theil wieder den Träger des Scheins abgeben wird.⁽²¹⁵⁾ Dies war der bisherige Weg der W.=L. – und es ist klar, daß auch er, wiewohl mit größerer Schwierigkeit zum Ziele führe.⁽²¹⁶⁾ Weiß man aber gleich im Voraus, woher die Nichtgenesis komme, und daß sie überall Nichts gelte, ungeachtet sie unabtrennlich ist,⁽²¹⁷⁾ so streitet man weiter gar nicht gegen sie, sondern man läßt sie ruhig sich einstellen: man achtet bloß ihrer nicht, und zieht sie ab vom Resultate,⁽²¹⁸⁾ und so allein ist es möglich, nicht bloß mittelbar, durch den Schluß vom Nichtsein beider Hälften,⁽²¹⁹⁾ sondern unmittelbar zur Einheit Eingang zu erhalten, wie wir ihn oben entschieden erhalten haben.⁽²²⁰⁾

(14) Daß ich die Wiederholung fortsetze: der, die jetzt erörterte Maxime aufstellende Realismus war uns selbst verdächtig, und wurde vor den Richterstuhl seiner eigenen Maxime gezogen.⁽²²¹⁾ Da fand sich denn, bei näherer Erwägung des *Ansich*, so wie es, als einen ursprünglichen, von aller lebendigen Construction unabhängigen, und diese selber leitenden Sinn habend, vorausgesetzt wurde,⁽²²²⁾ daß es doch unverständlich bleibe, ohne ein *Nichtansich*, daß es daher im Verstande gar kein *Ansich*,⁽²²³⁾ d.h. an sich Verständliches sei, sondern nur verständlich werde durch sein Nebenglied,⁽²²⁴⁾ daher die durch die Vernunft hier vorauszusetzende *Verstandeseinheit* gar nicht bloß eine durch sich selber bestimmte, reine Einheit,⁽²²⁵⁾ sondern Relationseinheit sei, ohne Sinn ohne *zwei*,

довідь з учення про науку досі була ясною, як і усі мої дотеперішні доповіді з цієї ж науки, і, либонь, має цю ясноту зберігати,⁽²⁰³⁾ і якщо завдяки їй ясноті вбачення системи мало б досягнути нового успіху,⁽²⁰⁴⁾ то підстава для цього полягає винятково в неупередженому висуненні максими, що безпосередня свідомість узагалі не має бути чинною саме через її празакон проекції *per hiatus*.⁽²⁰⁵⁾ Щоправда, сутність цієї істини панувала в усіх можливих викладах учення про науку, на що я натякнув у рецензії на Енезедемуса в «A[llgemeine] L[it]eratur-Z[eitung]»^{10 (206)} Адже ця максима повністю збігається з максимою абсолютної генези:⁽²⁰⁷⁾ якщо не припускають нічого, що не вбачають генетично, тоді й не припускають проекції *per hiatus*, бо її сутність полягає саме в негенезі.⁽²⁰⁸⁾ Втім, якщо невиразно звернули увагу на те, що ця негенеза, від якої слід інтелектуально утримуватися,⁽²⁰⁹⁾ фактично завжди залишається на шляхові свідомості, неминучому в усіх наших дослідженнях і в самому вченні про науку,⁽²¹⁰⁾ тоді ми виснажуємо і мордуємо себе, щоб усунути цю позірність.⁽²¹¹⁾ Єдиний же шлях, який лишається, щоби все-таки проринути до істини, полягає в тім,⁽²¹²⁾ що позірність розділяють, а у кожній частині її окремо знищують в інтелекті,⁽²¹³⁾ хоча під час цього її фактично відсувають до іншої частини, що зазнає знищення пізніше,⁽²¹⁴⁾ де потім перша частина знову стане носієм позірності.⁽²¹⁵⁾ Досі це було шляхом учення про науку і зрозуміло, що він також, хоча й складніше, провадить до цілі.⁽²¹⁶⁾ Але якщо вже наперед знають, звідки походить негенеза, і що вона скрізь нечинна, попри те, що вона неусувна,⁽²¹⁷⁾ тоді надалі сперечаються зовсім не про неї, натомість дозволяють їй спокійно постати: на неї просто не зважають і відокремлюють її від результату.⁽²¹⁸⁾ І лише так можливо, – не просто опосередковано, завдяки висновку про небуття обидвох частин,⁽²¹⁹⁾ натомість безпосередньо, – здобути доступ до єдності, як ми його явно здобули вище.⁽²²⁰⁾

(14) Я продовжую повторення: ми самі запідозрили реалізм, що висуває обговорювану зараз максиму, і він був притягнутий до суду своєю власною максимою.⁽²²¹⁾ Адже за ближчого розважання над *у-собі* виявилось, – оскільки його припускали як первинний сенс, незалежний від будь-якої конструкції, і такий, що керує самою цією конструкцією,⁽²²²⁾ – що воно, все ж, лишається незрозумілим без *не-у-собі*, а тому у глузді воно зовсім не є *у-собі*,⁽²²³⁾ тобто у собі зрозумілим, натомість зрозумілим воно стає лише завдяки своєму супутньому члену.⁽²²⁴⁾ Тому *єдність глузду*, яку тут має припускати розум, зовсім не є завдяки собі самій визначеною, чистою єдністю,⁽²²⁵⁾ натомість вона є стосунковою єдністю, що не має сенсу без *двох*

¹⁰ Йдеться про рецензію на твір Г. Е. Шульце *Aenesidemus oder über die Fundamente der von dem Herrn Professor Reinhold in Jena gelieferten Elementarphilosophie* (1792), яку Фіхте опублікував у «Allgemeine Literatur-Zeitung», число 47–49, 11 і 12 лютого 1794 р.

die in ihr noch dazu selber in zweierlei Beziehungen vorkommen,⁽²²⁶⁾ theils als sich gegenseitig setzend, theils als sich gegenseitig vernichtend, also das ganze bekannte Durch, und die ganze darin bekannte Fünffachheit.⁽²²⁷⁾ Wenn man nun auch zugeben müsse, daß, die Einheit einmal zugestanden, und im Ganzen, die Glieder sich unstreitig genetisch setzen,⁽²²⁸⁾ so sei doch die Einheit selber nicht genetisch erklärt; sie sei daher vorhanden lediglich vermittelt einer Projektion per hiatum irrationalelem,⁽²²⁹⁾ welche unser sich als Realismus gerirendes System, gegen seine eigene Maxime, begangen habe.⁽²³⁰⁾

(15) Dieses entdeckt, war im An sich durchaus Alles, was auf eine Relation deutet, fallen zu lassen,⁽²³¹⁾ und da blieb denn Nichts übrig, als das bloße reine Sein, als absolute, in sich selber geschlossene Einheit, die nur vorkommen kann in sich selber,⁽²³²⁾ und zwar in ihrem eigenen unmittelbaren *Vorkommen*, oder *Leben*: die daher eben immer ganz vorkommt, wo ein Vorkommen, ein Leben nur Statt findet, und nicht vorkommt ausser ihrem Vorkommen,⁽²³³⁾ daher als absolutes Ich vorkommt, wie Sie sich den heutigen Aufschluß gleichfalls in der Kürze repräsentiren können.⁽²³⁴⁾ Ueberhaupt kann man sich diese höchst einfache Einsicht unter unendlich verschiedenen Gestalten denken, wenn sie uns einmal klar geworden.⁽²³⁵⁾ Ihr Geist ist, daß das Sein eben nur unmittelbar im Sein oder Leben ist, und daß es nur als ganze, und ungetheilte Einheit ist.⁽²³⁶⁾

Conversatorium.

Sechzehnter Vortrag

(1) Der jetzt aufgestellte Grundsatz: *das Sein ist durchaus ein in sich geschlossenes Singulum unmittelbaren lebendigen Seins, das nie aus sich heraus kann*,⁽¹⁾ ist theils in sich unmittelbar klar, theils hat sich im Conversatorium gezeigt, daß er ins Besondere auch dieser Versammlung klar geworden. Wir haben daher bei ihm uns durchaus nicht weiter aufzuhalten.⁽²⁾

(2) Er enthielt, sagte ich, und vollendete, was man als einen ersten Theil der W. =L. aufstellen könnte, die reine *Wahrheits- und Vernunftlehre*.⁽³⁾ Wir gehen jetzt an den erwähnten Zweiten Theil; um Alles, was wir bisher, als faktisch und nicht an sich gültig, fallen gelassen, denn doch als *nothwendige*, und *wahrhafte Erscheinung* aus ihm, dem ersten Theile selber, abzuleiten.⁽⁴⁾ Ich habe bei diesem Geschäft im Voraus nur das zu erinnern, daß die Lösung dieser Aufgabe *in absoluter Einheit des Principis* nicht ohne Schwierigkeit ist,⁽⁵⁾ besonders, da sie in dieser absoluten Einheit, nach einer freien Bemerkung über die Methode, die

членів, що самі постають у ній, до того ж у подвійному стосунку:⁽²²⁶⁾ почасти як такі, що взаємно покладають себе, почасти як такі, що себе взаємно знищують, отже, як цілком відоме проринення та як цілком відома п'ятичленність^{11 (227)}. Якщо тепер слід було б також припустити, що єдність одного разу визнана, і, в цілому, члени, безперечно, покладають себе у генетичний спосіб,⁽²²⁸⁾ тоді, все ж, єдність пояснено не у генетичний спосіб. Тому вона наявна винятково завдяки проекції *per hiatus irrationalem*,⁽²²⁹⁾ яка скерувала нашу систему, що, проти своєї власної максими, удавала з себе реалізм.⁽²³⁰⁾

(15) Щоб відкрити це, треба було відмовитися в у-собі від усього, що вказує на стосунок,⁽²³¹⁾ і тоді не лишилося нічого іншого, крім голого чистого буття, як абсолютної, у собі самій замкненої єдності, що може поставати лише у собі самій,⁽²³²⁾ а саме в її власному безпосередньому *поставанні*, чи *житті*: саме тому вона постає цілковито завжди там, де має місце поставання, життя, і не постає за межами свого поставання,⁽²³³⁾ а тому постає як абсолютне Я, що ви можете коротко уявити так само, як у сьогоднішньому поясненні.⁽²³⁴⁾ Це у найвищій мірі просте вбачення взагалі можна мислити у нескінченно різних формах, якщо ми одного разу його прояснили.⁽²³⁵⁾ Його дух полягає в тім, що буття якраз існує лише безпосередньо в бутті чи житті, і що воно є лише як ціла і неподільна єдність.⁽²³⁶⁾

Конверсаторій¹².

Шістнадцята лекція

(1) Встановлена зараз засада: *буття – повністю замкнений у собі сингулум безпосереднього живого буття, що ніколи не може вийти за свої межі*,⁽¹⁾ почасти у собі безпосередньо зрозуміла, почасти під час конверсаторію виявилось, що вона також зрозуміла і для цих зборів зокрема. Тому надалі ми на ній зовсім не зупинятимемося.⁽²⁾

(2) Як я казав, ця засада містила і завершила те, що можна встановити як першу частину вчення про науку: *чисте вчення про істину та розум*.⁽³⁾ Зараз ми переходимо до згаданої другої частини, щоби все, від чого ми досі відмовлялися як від фактичного і від у собі не чинного, виснувати з самої першої частини як *необхідне та істинне явище*.⁽⁴⁾ У цій справі я маю заздалегідь згадати лише про те, що розв'язок цього завдання *в абсолютній єдності принципу* не позбавлений складності,⁽⁵⁾ особливо через те, що у цій абсолютній єдності – згідно з вільним зауваженням про метод, яке я зробив

¹¹ Про це поняття див. докладніше у моїй статті.

¹² Після деяких доповідей Фіхте влаштував обговорення їхнього змісту із присутніми слухачами.

ich aus Veranlassung der allgemeinen Wiederholung, gegen das Ende der vorigen Stunde gemacht,⁽⁶⁾ ganz neu ist, und selber in den frühern Darstellungen der W. =L. nicht also vorgekommen.⁽⁷⁾ Dazu kommt, daß diese Lösung nicht ohne einige Verwicklung bleiben kann.⁽⁸⁾

(3) Um nun dennoch über diesen Punkt Ihnen ganz klar zu werden, bediene ich mich der auch sonst von mir geübten Methode,⁽⁹⁾ Ihnen zuerst eine faktische Bekanntschaft mit den hier nächst anliegenden Gliedern zu geben, um Sie dadurch für die nachmalige Zusammenstellung und Verbindung wohl vorzubereiten.⁽¹⁰⁾ Diese Vorbereitung ist der nächste Zweck des heutigen Vortrages.⁽¹¹⁾

(4) (Kurz – das alte stehe fest, und ausgemacht; – Wissen Sie, daß Sie jetzt mit einer abgesonderten Untersuchung anheben; – abgesondert so lange bis pp)⁽¹²⁾

(5) 1) Wir gingen in der von uns erzeugten *Einsicht* (Sie sehen, daß ich zu dieser zurückkehre, also theils, wie es bisher immer gehalten worden,^(13a) theils, daß nun dadurch wieder eine Art von idealistischer Ansicht eintritt, von welcher Rechenschaft zu geben ich mich hier enthalte) des innern Seins,⁽¹³⁾ nach völliger Abstraktion von der Objektivirung, von der wir schon wissen, daß sie an sich Nichts gilt,⁽¹⁴⁾ aus von der *Construction* dieses Seins, zu der wir ausdrücklich uns aufforderten.⁽¹⁵⁾ Nun will ich, bemerken Sie dies wohl, indem sogleich dieser Punkt Ihnen große Klarheit verleihen kann,⁽¹⁶⁾ ich will nicht selbst hier so rasonniren, wie alle obigen Idealismen rasonnirt haben.⁽¹⁷⁾ „mithin hängt das Sein von der Construction desselben ab, und diese ist sein Princip,⁽¹⁸⁾ – denn dieser Satz könnte Wahrheit und Bedeutung haben, – doch nur in Beziehung auf das faktische Dasein des Seins in der äussern objektivirenden Existentialform,⁽¹⁹⁾ welche Existenz sodann absolut vorausgesetzt,⁽²⁰⁾ sonach von der Projektion per hiatum – unserer Grundmaxime nach – gar nicht abstrahirt wäre.⁽²¹⁾ welches faktische Dasein überhaupt in seinem Urprincip ja in Frage gekommen, und erst abgeleitet werden soll.⁽²²⁾ – sondern wir wollen rein realistisch, vertrauend auf die Wahrheit des Inhaltes der Einsicht, und consequent unsern Principien, also schließen.⁽²³⁾ Kann das Sein schlechthin nicht aus sich selber herausgehen, und Nichts ausser ihm sein, so ist es das Sein selber,⁽²⁴⁾ welches sich also construirt, in wiefern diese Construction sein soll; oder, was ganz dasselbe ist:⁽²⁵⁾ Wir allerdings sind es, die diese Construction vollziehen, aber in wiefern wir, wie gleichfalls eingesehen worden, das Sein selber sind, und mit ihm zusammenfallen,⁽²⁶⁾ keinesweges aber, wie es erscheinen könnte, und, wenn wir dem Schein uns hingeben, wirklich erscheint, als ein vom Sein *unabhängiges* und *freies Wir*.⁽²⁷⁾ Kurz, wird das Sein construirt, wie es uns doch in der That also erscheint, so wird es schlechthin durch sich selbst construirt;⁽²⁸⁾ der Grund dieser Construction, so wie sie uns hier unmittelbar erscheint, und verständlich ist,⁽²⁹⁾

з нагоди загального повторення наприкінці минулої доповіді⁽⁶⁾ – цей розв’язок є цілком новим, а, отже, у попередніх викладах учення про науку не виринав.⁽⁷⁾ Отож цей розв’язок не може оминати певного утруднення.⁽⁸⁾

(3) А втім, щоби все-таки цілком прояснити для Вас цей пункт, я також скористаюся з зазвичай застосовуваного мною методу,⁽⁹⁾ щоби тут спочатку фактично ознайомити Вас з наступними суміжними елементами і у такий спосіб добре підготувати до майбутнього зіставлення і пов’язання.⁽¹⁰⁾ Ця підготовка є наступною метою сьогоднішньої доповіді.⁽¹¹⁾

(4) (Коротко – старе встановлено і з’ясовано. Ви знаєте, що зараз Ви починаєте окреме дослідження, – окреме доти, доки тощо)⁽¹²⁾

(5) 1) У створеному нами *вбаченні* внутрішнього буття⁽¹³⁾ (Ви бачите, що я повертаюся до цього вбачення, отже, почасти так, як це досі завжди відбувалося,^(13a) почасти так, що тепер унаслідок цього знову виринає різновид ідеалістичного погляду, від здавання собі справи про який я тут утримаюсь), після повного абстрагування від об’єктивування, про яке ми вже знаємо, що воно у собі нічого не значить,⁽¹⁴⁾ – ми відштовхувалися від *конструкції* цього буття, до якої ми наполегливо себе закликали.⁽¹⁵⁾ Тепер я не хочу, – добре врахуйте це, бо цей пункт може відразу надати вам великої ясності⁽¹⁶⁾ – отже, я не хочу тут сам розважати так, як розважали усі згадані вище ідеалісти.⁽¹⁷⁾ «Як наслідок, буття залежить від своєї конструкції, яка є його принципом»;⁽¹⁸⁾ адже це положення могло б мати істину і значення – втім, лише в стосунку до фактичного існування¹³ буття в зовнішній об’єктивувальній екзистенціальній формі,⁽¹⁹⁾ яка потім абсолютно передбачає існування,⁽²⁰⁾ отже, від проекції *per hiatus*¹⁴, – згідно з нашою засадовою максимією – зовсім не абстрагувалися.⁽²¹⁾ Це фактичне існування взагалі слід розглянути в його прапринципі і уперше висувати.⁽²²⁾ Отже, натомість ми прагнемо міркувати суто реалістично, послідовно довіряючи істині змісту вбачення і нашим принципам:⁽²³⁾ якщо буття безумовно не може виходити за свої межі, й за його межами нічого немає, тоді воно є самим буттям,⁽²⁴⁾ яке, отже, конструює себе настільки, наскільки ця конструкція повинна бути, або, що те саме:⁽²⁵⁾ ми, авжеж, є тими, хто здійснює цю конструкцію, але остільки, оскільки ми, як також було вбачено, є самим буттям, і збігаємося з ним.⁽²⁶⁾ Але, як могло б здатися, і, якщо ми поринаємо в позірність, як справді здається, ми зовсім не є *вільним* і *незалежним* від буття *Ми*.⁽²⁷⁾ Коротко кажучи, якщо буття конструюється, як це, отже, нам насправді здається, то воно конструюється безумовно завдяки собі самому.⁽²⁸⁾ Причина цієї конструкції, як вона нам тут безпосередньо видається і як ми

¹³ Фіхте вживає Dasein як живомовне німецьке слово, звідси й запропонований переклад. Про філософську історію цього слова див. Давід П. Dasein // Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей. – К.: Дух і літера, 2011. – т. 2. – С. 13–22.

¹⁴ Через розколину (лат.)

kann nicht ausser dem Sein, sondern durchaus und schlechthin nur in ihm selber, als Sein; und zwar *schlechthin* und *nothwendig*, ohne alle Zufälligkeit, liegen.⁽³⁰⁾ Bemerken Sie hierbei: 1) Wird das Sein construiert, habe ich gesagt, problematisch mich ausdrückend, und vielleicht dadurch eine künftige Eintheilung der Behauptung in theils wahre, theils unwahre, mir vorbehaltend.⁽³¹⁾ So Jemand darauf bestände, daß es construiert würde, wie, dächten Sie wohl, könnte dieser auf unserm gegenwärtigen Standpunkte den Beweis führen?⁽³²⁾ Ich wüßte nicht anders ausser aus seinem Bewußtsein.⁽³³⁾ Nun ist dieser Beweis, als an sich gültig, schon aufgegeben,⁽³⁴⁾ in wiefern aber und in welchem Sinne das Bewußtsein in seiner Aussage denn doch gültig sei, soll hier eben erst ausgemacht werden,⁽³⁵⁾ und ins Besondere ausgemacht werden, in wiefern das Bewußtsein in dem *Allerhöchsten*, was es aussagt, dergleichen eben hier das Faktum der Construction des Seins ist, gelte.⁽³⁶⁾ Darum dürfen wir der Untersuchung, die wir durch problematische Aufstellung nur möglich machen wollen, dennoch in Absicht der Resultate nicht vorgreifen.⁽³⁷⁾ 2) Es hat vom bloßen Sein allerdings schon in der frühern Untersuchung und unmittelbar eingeleuchtet,⁽³⁸⁾ daß es sei von sich, aus sich, durch sich, unmittelbar ein *esse*, daß es daher sich selber construieren, und nur unmittelbar in diesem Selberconstruieren sei;⁽³⁹⁾ dies war ja der ganze Inhalt unserer Einsicht;⁽⁴⁰⁾ aber diejenige Selbstconstruction, von der wir hier reden, die wir nur problematisch, als Aussage des bloßen Bewußtseins hinstellen,⁽⁴¹⁾ und sie nur mittelbar durch einen Schluß dem Sein für sich beilegen, ist, wie ich Jeden auffordere, unmittelbar einzusehen, eine ganz andere,⁽⁴²⁾ bloß, wie ich allein es mit Worten beschreiben kann, bildliche und idealische;⁽⁴³⁾ dagegen nun die erste eine *reale* werden würde; offenbar erhaltend das letztere Prädikat „real“ nur durch den Gegensatz mit der erstern:⁽⁴⁴⁾ also in diesem Prädikate, das nur relativ, und durch seinen Gegensatz verständlich ist, sogar vernichtend die Absolutheit der ersten Einsicht.⁽⁴⁵⁾ Nun ist eben die Aufgabe, zu finden, in wie weit – ich sage nicht sowohl diese ideale oder reale Selbstconstruction des Seins,⁽⁴⁶⁾ als vielmehr das *analytisch=synthetische Princip*, das ihr zu Grunde liegt, gelten solle;⁽⁴⁷⁾ und diese Frage über die Gültigkeit ist allein durch eine genetische Ableitung desselben zu beantworten.⁽⁴⁸⁾ Wir hüten uns daher, vorzugreifen, und lassen den ganzen Unterschied nur problematisch gelten.⁽⁴⁹⁾

(6) 2) Gehen wir zurück. Wird das Sein idealiter, wie wir es annehmen, construiert, so geschieht dies schlechthin zufolge seines eigenen immanenten Wesens.⁽⁵⁰⁾ Es entgehe Ihnen nur nicht, daß wir dadurch in der That etwas *Neues und Großes* gewonnen haben; nämlich:⁽⁵¹⁾ das Ideale ist in dieser absoluten Einsicht organisch, und absolut gesetzt in das wesentliche Sein selber,⁽⁵²⁾ schlechthin ohne allen realen Hiatus im Wesen, daher ohne alle Disjunktion im Wesen;⁽⁵³⁾ auch ist diese Einsicht *genetisch*, und setzend eine absolute Genesis: als schlechthin nothwendig, unter der Bedingung, daß der Grund sei und angenommen werde.⁽⁵⁴⁾ Nun führt diese Einsicht lediglich ein absolutes *Daß*, keinesweges aber ein *Wie* herbei;⁽⁵⁵⁾ es kann dem absoluten Wesen nicht wieder

її розуміємо,⁽²⁹⁾ не може перебувати за межами буття, а повністю і безумовно лише в ньому самому, як *бутті*, тобто *безумовно* і *необхідно*, без жодної випадковості.⁽³⁰⁾ Зауважте при цьому таке: 1) Я сказав, висловлюючися проблематично, – якщо буття конструюється, і, мабуть, внаслідок цього застеріг за собою майбутній поділ твердження на почасти істинне, почасти неістинне.⁽³¹⁾ Якби хтось наполягав на тому, що буття конструюється, як – мабуть, подумали б Ви – чи міг би він навести доказ, посідаючи нашу тепершню точку погляду?⁽³²⁾ Я не знаю нічого іншого, крім того, що він наводив би доказ зі своєї свідомості.⁽³³⁾ Тепер цей доказ, як значущий у собі, вже відхилено.⁽³⁴⁾ Але спочатку має бути з'ясовано наскільки і в якому сенсі свідомість в його висловлюванні є значущою,⁽³⁵⁾ а особливо те, наскільки свідомість чинна у *найвищому*, що вона увиразнює, що тут становить факт конструкції буття.⁽³⁶⁾ А тому дослідження, яке завдяки проблематичній розробці ми лише прагнемо уможливити, ми все-таки не можемо випереджати з огляду на результати.⁽³⁷⁾ 2) Однак щодо голого буття у попередньому дослідженні і безпосередньо вже було вочевиднено,⁽³⁸⁾ що воно є від себе, з себе, через себе, безпосередньо *esse*, що тому воно конструює саме себе, і є лише безпосередньо в цьому самоконструюванні.⁽³⁹⁾ Це було усім змістом нашого вбачення.⁽⁴⁰⁾ Але та самоконструкція, про яку нам тут ідеться, яку ми висвітлюємо лише проблематично, як вияв голої свідомості,⁽⁴¹⁾ і яку лише для себе завдяки висновку опосередковано приписуємо буттю, є, – як я закликаю кожного, вбачити безпосередньо, – цілком іншою,⁽⁴²⁾ наскільки я можу це описати словами, суто образною та ідеальною.⁽⁴³⁾ На противагу цьому перша конструкція постає *реальною*. Очевидно, що останній предикат «реальний» підтримується лише завдяки протилежності першому.⁽⁴⁴⁾ Отже, у цьому предикаті, що розуміється лише відносно, і завдяки своїй протилежності, навіть знищується абсолютність першого вбачення.⁽⁴⁵⁾ Отож, нині завдання в тім, щоб знайти, наскільки повинна бути значущою не так ця *ідеальна* чи *реальна* самоконструкція буття,⁽⁴⁶⁾ як радше *аналітично-синтетичний принцип*, котрий закладає її підвалини.⁽⁴⁷⁾ На це питання про значущість можна відповісти лише завдяки генетичному виснуванню цього принципу.⁽⁴⁸⁾ Тому ми не забігатимемо наперед, і дозволимо усій відмінності бути лише проблематично значущою.⁽⁴⁹⁾

(6) 2) Повернімося назад. Якщо буття, як ми це припускаємо, конструюється ідеально, тоді це, безумовно, відбувається згідно з його власною іманентною сутністю.⁽⁵⁰⁾ Ви помітили лише те, що внаслідок цього ми насправді здобули щось *нове* і *значне*, а саме:⁽⁵¹⁾ у цьому абсолютному вбаченні ідеальне покладене органічно та абсолютно в саме сутнісне буття,⁽⁵²⁾ зовсім без будь-якої реальної розколини в сутності, тому й без будь-якої диз'юнкції в сутності.⁽⁵³⁾ Це вбачення також є *генетичним*, і таким, що покладає абсолютну генезу як абсолютно необхідну, за умови, що існує засада та її припускають.⁽⁵⁴⁾ Отож це вбачення спричиняє винятково абсолютне *Що*, але в жодному разі не *Як*.⁽⁵⁵⁾ Не можна знову спостерігати за абсолют-

zugesehen werden, *wie* es sich idealiter construiren, noch der innere Grund dieser Construction wieder construirt werden,⁽⁵⁶⁾ was uns gar nicht befremden muß, indem ja lediglich dadurch diese Einsicht sich bewährte, als die absolute, über welche keine andere,⁽⁵⁷⁾ und diese Construction als die absolute, über welche keine andere zu stellen.⁽⁵⁸⁾ Zu einer solchen absoluten Einsicht und Construction mußte es ja doch kommen, und es ist klar, daß es nur an dieser Stelle,⁽⁵⁹⁾ bei der aus dem Wesen selber unmittelbar hervorgehenden Einsicht und Construction dazu kommen konnte.⁽⁶⁰⁾ Der Hiatus, welcher zufolge der absoluten Einsicht *im Wesen* durchaus nicht ist, ist nur in Rücksicht des *Wir*,⁽⁶¹⁾ und falls etwa hierin, [(Nicht mehr der absoluten und reinen Genesis, sondern der Genesis der Genesis, wie es hier erscheint,)] das Wesen des eigentlich so genannten Bewußtseins bestehen sollte,⁽⁶²⁾ er wäre *im Bewußtsein*, in welchem er, falls nur erst dieses *Wir* oder diese Nachgenesis der absoluten Genesis abgeleitet wäre, auch sehr wohl bleiben könnte.⁽⁶³⁾ Daß es daher wohl möglich, und sehr wahrscheinlich wäre, daß wir schon hier im Vorbeigehen den eigentlichen Knoten in der Wurzel gelöst hätten,⁽⁶⁴⁾ und die neue, sich gleichfalls nicht verbergende Schwierigkeit tiefer herabfiele,⁽⁶⁵⁾ wo sie durch nähere Erwägung des so eben gefundenen Grundpunktes sich leicht dürfte lösen lassen.⁽⁶⁶⁾ Da indessen der Punkt bei Weitem noch nicht in die Bedingungen seiner höchsten Klarheit gesetzt ist,⁽⁶⁷⁾ so wollen wir, ohne hierauf weiter zu bestehen, unsere Entwicklung fortsetzen.⁽⁶⁸⁾

(7) 3) Dies nun *haben wir eingesehen*. Machen wir, unserer beständigen Methode nach, diese Einsicht selbst wiederum genetisch.⁽⁶⁹⁾ Welches war ihre Bedingung? Offenbar die, daß eine ideale Sichconstruction des Seins, wenigstens problematisch, vorausgesetzt werde.⁽⁷⁰⁾ Sie wird vorausgesetzt, heißt sichtbar, und erklärt sich ipso facto so: sie wird *absolut projicirt*,⁽⁷¹⁾ in der äussern Existentialform, vorläufig, ohne allen Grund oder Princip dieses Projicirens, also per hiatum irrationalem.⁽⁷²⁾

(8) Nun ist das eben ein Haupttheil unserer Aufgabe, dieser Projektion per hiatum,⁽⁷³⁾ die sich bisher nur faktisch eingestellt, und der wir die Gültigkeit abgeläugnet haben, ohne uns ihrer je entledigen zu können, sie aber *nirgends erklärt*, dieser ihr genetisches Princip nachzuweisen.⁽⁷⁴⁾

(9) (Bemerken Sie. Ein philosophischer Vortrag kann sehr oft auf die unvermerkte Beihülfe des Verstandes rechnen, ohne allenthalben die Unterschiede, die er macht, in ihren Unterscheidungsgründen anzugeben;⁽⁷⁵⁾ das Faktum erklärt oft durch sich selber, und durch seine Folgen seinen wahren Sinn.⁽⁷⁶⁾ Immer aber rechnet man sodann auf ein glückliches Ungefähr, das eben so wohl sich auch nicht einstellen kann.⁽⁷⁷⁾ Exacter ist es immer, durchaus auch keinen Unterscheidungsgrund unerklärt zu lassen;⁽⁷⁸⁾ und selber der Umstand, daß oft, und bei mehreren Subjekten die Erklärung dunkler macht, was bei der unvermerkten Beihülfe des Verstandes klarer war, darf uns nicht irre machen;⁽⁷⁹⁾ denn es soll nicht *also* sein, und jene unvermerkte Beihülfe sich gefallen zu lassen, ist nicht der ächte philosophische Sinn.⁽⁸⁰⁾ Wir hatten in der vorletzten Stunde den Fall an einer Unterscheidung gesehen zwischen zweierlei Betrachtungs-

ною сутністю, як вона ідеально конструюється, ні знову конструювати внутрішню засаду цієї конструкції.⁽⁵⁶⁾ Це зовсім не має нас дивувати, бо винятково так це вбачення виявляє себе як абсолютне, над яким не можна поставити жодного іншого,⁽⁵⁷⁾ і ця конструкція [– теж] як абсолютна, над якою не можна поставити жодної іншої.⁽⁵⁸⁾ Утім, до такого вбачення і такої конструкції ще треба дійти, і зрозуміло, що до цього можна дійти лише у цьому місці,⁽⁵⁹⁾ на якому безпосередньо з самої сутності виринають вбачення і конструкція.⁽⁶⁰⁾ Розколина, згідно з якою абсолютне вбачення *сутності* зовсім не існує, існує лише з огляду на *Ми*,⁽⁶¹⁾ і якщо лише у цьому (вже не абсолютна й чиста генеза, натомість генеза генези, як це дається знаки тут) має полягати сутність так званої свідомості,⁽⁶²⁾ тоді розколина перебувала б у *свідомості*, в якій вона, – якби це *Ми* або ця післягенеза абсолютної генези, була виснувана, – могла б також цілком добре лишатися.⁽⁶³⁾ Тому було б, либонь, можливо, і дуже ймовірно, щоб ми вже тут принагідно розв'язали у корінні властиву проблему,⁽⁶⁴⁾ а нова, так само не приховувана складність стала б глибшою,⁽⁶⁵⁾ і, завдяки ближчому розглядові щойно знайденого засадового пункту, її можна було б легко розв'язати.⁽⁶⁶⁾ Бо цей пункт зовсім не відповідає умовам його найвищої ясноти.⁽⁶⁷⁾ Отже, більше не наполягаючи на цьому, ми продовжуємо наш розгляд.⁽⁶⁸⁾

(7) 3) Отож *ми вбачили* це. [Нині ж], згідно з нашим незмінним методом, зробимо саме це вбачення знову генетичним.⁽⁶⁹⁾ Якою була його умова? Вочевидь, такою, що ідеальна самоконструкція буття припускалася, щонайменше проблематично.⁽⁷⁰⁾ «Припускалася» явно означає і пояснюється *ipso facto* так: вона *проектується абсолютно*,⁽⁷¹⁾ у зовнішній екзистенціальній формі, без якоїсь причини чи принципу цього проектування, отже, *per hiatus irrationalem*.⁽⁷²⁾

(8) Отож саме це становить головну частину нашого завдання: виявити генетичний принцип цієї проекції *per hiatus*,⁽⁷³⁾ яка досі поставала лише фактично, і значущість якої ми заперечували, не маючи змоги її позбутися, утім, *ніде її не пояснивши*.⁽⁷⁴⁾

(9) (Зауважте. Дуже часто філософська доповідь може покладатися на непомітну поміч глузду, не наводячи скрізь утворюваних глуздом відмінностей, разом з їхніми причинами.⁽⁷⁵⁾ Часто-густо факт пояснюють сам по собі, а за його наслідками – його істинний сенс.⁽⁷⁶⁾ Але потім завжди покладаються на щасливу випадковість, якої з таким самим успіхом може й не бути.⁽⁷⁷⁾ Завжди точніше зовсім не залишити без пояснення жодної з причин відмінності.⁽⁷⁸⁾ А сама та обставина, що часто і в багатьох суб'єктів пояснення затемнює те, що, за непомітної помочі глузду було яснішим, – не має нас спантеличувати.⁽⁷⁹⁾ Адже *так* не повинно бути, і упокоритися тій непомітній помочі глузду, не є справжнім філософським сенсом.⁽⁸⁰⁾ На передостанній лекції ми бачили випадок відмінності між двома способами розгляду у-собі,⁽⁸¹⁾ причину розрізнення яких я, зокрема, ще наводив, по-

weisen des Ansich,⁽⁸¹⁾ deren Unterscheidungsgrund ich doch noch besonders angab, ungeachtet vielleicht der Unterschied im bloßen Faktum klar geworden wäre.⁽⁸²⁾ Ein ähnlicher Fall ist hier. Dem hiatus irrationalis, als solchem, d.h. der absoluten Principlosigkeit als solcher, soll ihr Princip nachgewiesen werden.⁽⁸³⁾ Offenbar nicht insofern, inwiefern sie Principlosigkeit ist, denn dann würde sie selber aufgehoben und vernichtet, weit entfernt, daß ihr ein Princip nachgewiesen werde.⁽⁸⁴⁾ Also inwiefern soll es, inwiefern soll es nicht? – Machen wir uns nur den Sinn deutlich.⁽⁸⁵⁾ Die ideale Selbstconstruction des Seins wird per hiatus absolut projicirt, also zu einem absolut faktisch, und äusserlich Existenten gemacht.⁽⁸⁶⁾ Diese Existenz nun (ich werde das Wort Existenz vorläufig ausschließend von dem äussern Seyn brauchen,⁽⁸⁷⁾ dagegen Sein, was nur immer verbaliter zu verstehen ist, dem innern, im absoluten Grundsatz aufgestellten Sein vorbehalten, welches hierdurch erinnert sei:)⁽⁸⁸⁾ als absolute Existenz, kann durchaus kein höheres Princip in der Sphäre der Existenz erhalten, und ist insofern eben principlos.⁽⁸⁹⁾ Sein Princip in dieser Principlosigkeit ist nun eben die Projektion selber.⁽⁹⁰⁾ Darum auch, welches wichtig ist, und in den oben No 1. in der ersten Bemerkung beigebrachten Zweifel wiederum einschlägt:⁽⁹¹⁾ es wird gar nicht behauptet, und kann nicht behauptet werden, daß das Sein sich an sich idealiter construirt,⁽⁹²⁾ sondern nur, daß es, als sich also construierend, projicirt werde.⁽⁹³⁾ Es bleibt daher – dieses faktische Sein vermittelt Aufweisung der Projektion als seines Principis, als absolutes aufgehoben,⁽⁹⁴⁾ – Nichts übrig, als die Projektion selber, und diese, wie Jeder aufgefordert ist, sich bewußt zu werden, als *Akt*.⁽⁹⁵⁾ Es ist ihr ein Princip zu geben, heißt daher: es ist ihr, als Akt überhaupt, und als diesem, in sich ein Principloses setzenden Akte, ein Princip zu geben.)⁽⁹⁶⁾

(10) Welches wäre dieses Princip? Durch die Voraussetzung jener idealen Sichconstruction, ohne allen Grund,⁽⁹⁷⁾ also durch diese von uns selber, der W. =L., zu vollziehende Projektion, war bedingt die absolut sich uns aufdringende Einsicht,⁽⁹⁸⁾ daß die ideale Sichconstruction im absoluten Wesen selber begründet sein müsse,⁽⁹⁹⁾ und so ist denn das Princip an seinem Bedingten gefunden, und die dadurch erzeugte neue und höhere Einsicht läßt sich in folgendem Satze fassen:⁽¹⁰⁰⁾ Soll es zu der absoluten Einsicht kommen, daß u.s.w., so muß eine solche ideale Sichconstruction absolut faktisch gesetzt werden.⁽¹⁰¹⁾ – Die Erklärung in unmittelbarer Einsicht ist bedingt durch die absolut faktische Voraussetzung des zu Erklärenden.⁽¹⁰²⁾

при, мабуть, те, що відмінність у голому факті вже було упрозорено.⁽⁸²⁾ Схожий випадок маємо тут. Треба виявити принцип для *hiatus irrationalis* як такої, тобто для абсолютної відсутності принципу як такої.⁽⁸³⁾ Очевидно, виявити не остільки, оскільки вона є відсутністю принципу, адже тоді її саму було б скасовано і знищено, і далеко не тому, що для неї підшукують принцип.⁽⁸⁴⁾ Отже, наскільки треба [виявляти принцип – *I.I.*]¹⁵, а наскільки ні? Увиразнімо лише сенс.⁽⁸⁵⁾ Ідеальна самоконструкція буття проектується абсолютно *per hiatus*, отже, перетворюється на абсолютно фактичну і зовнішню суцюзь.⁽⁸⁶⁾ Отож це *існування* (слово існування я тимчасово вживати-му винятково щодо зовнішнього буття,⁽⁸⁷⁾ натомість *буття*, яке завжди слід розуміти лише дослівно, застерігаю за внутрішнім, встановленим в абсолютній засаді буттям, яке у такий спосіб згадується¹⁶),⁽⁸⁸⁾ як абсолютне існування, зовсім не може отримати якогось вищого принципу у царині існування, і саме тому воно позбавлене принципу.⁽⁸⁹⁾ Отож за цієї відсутності принципу його принципом є якраз сама проекція.⁽⁹⁰⁾ А тому також, – що важливо, і знову стосується до сумніву, викликаного вище в № 1 у першому зауваженні,⁽⁹¹⁾ – аж ніяк не стверджується, і не може стверджуватися, що буття ідеально конструє себе у собі,⁽⁹²⁾ натомість лише те, що воно, як таке, що конструє себе, проектується.⁽⁹³⁾ Тому не залишається нічого іншого, – це фактичне буття скасоване завдяки виявленню проекції як його абсолютного принципу,⁽⁹⁴⁾ – крім самої проекції, а цю проекцію я закликаю кожного усвідомити як *акт*.⁽⁹⁵⁾ Тому дати їй принцип, значить: дати їй принцип як актові взагалі, і як актові, що покладає в собі відсутність принципу.)⁽⁹⁶⁾

(10) Яким був би цей принцип? Завдяки припущенню тієї ідеальної самоконструкції, без жодної причини,⁽⁹⁷⁾ отже, завдяки цій проекції, що має бути здійснена нами самими, тобто вченням про науку, було зумовлене абсолютно нав'язане нам убачення,⁽⁹⁸⁾ що ідеальна самоконструкція має бути обґрунтована у самій абсолютній сутності.⁽⁹⁹⁾ Отже, принцип віднайдено в зумовленому ним, а породжене внаслідок цього нове і вище вбачення можна схопити у такому реченні:⁽¹⁰⁰⁾ якщо має дійти до абсолютного вбачення, що і т. д.¹⁷, тоді така ідеальна самоконструкція має покладатися абсолютно фактично.⁽¹⁰¹⁾ Пояснення у безпосередньому вбаченні зумовлене абсолютно фактичним припущенням того, що слід пояснити.⁽¹⁰²⁾

¹⁵ Тут і далі у квадратних дужках уточнення перекладача.

¹⁶ У цьому зауваженні йдеться не лише про *змістове* розрізнення між зовнішнім (себто емпіричним) буттям і буттям як засадою (*Grundsatz*), – тобто замкненим у собі Я, – яку Фіхте виклав у попередній лекції, а й також про розрізнення *на письмі*: завдяки *Seyn* Фіхте позначає емпіричне буття, а завдяки *Sein* буття як засаду. Утім, помітити цей фундаментальний нюанс можна лише читаючи лекції в оригіналі. А оскільки Фіхте свої лекції виголошував, а не публікував, то він зарадив цій скруті завдяки ототожненню *Seyn* і *Existenz*. У такий спосіб це важливе розрізнення можна було сприймати на слух.

¹⁷ Фіхте часто пропускає деякі засновки чи висновки своїх міркувань, що мають характер очевидності і впливають з попередньої аргументації.

(11) 4) Nun lassen Sie nicht aus der Acht, daß hier Alles nur problematisch bleibt. Wenn es eingesehen werden *soll*, *so muß* u.s.w.⁽¹⁰³⁾ Soll denn nun absolut und kategorisch das Letztere gesetzt werden?⁽¹⁰⁴⁾ Ohne Zweifel, falls das Erstere, und ohne Zweifel nicht, falls das Erstere nicht; denn es hat gar kein Princip ausser dem Erstem.⁽¹⁰⁵⁾ Soll denn nun kategorisch das Erstere? Absolute non liquet, denn es ist absolut *problematisch* gesetzt.⁽¹⁰⁶⁾ Es ist, welches ich nur zur Erregung der Aufmerksamkeit hinzusetze, in diesem problematischen *Soll*, als unserer dermaligen höchsten Spitze, Alles zusammengedrängt, um dessen Ableitung uns es hier zu thun war:⁽¹⁰⁷⁾ die ideale Construction des Seins, als Sichconstruction sowohl, als die *proiectio per hiatus*.⁽¹⁰⁸⁾ Es ist eben so klar, daß es bei dieser aufgestellten Problematicität im *Soll*, sowie sie aufgestellt ist, verbleiben muß.⁽¹⁰⁹⁾ Dennoch ist eben so klar, daß es doch zu einer Kategoricität kommen muß, indem ausserdem unsere Wissenschaft in ihrem Anfange und ersten Punkte bodenlos und principlos wäre.⁽¹¹⁰⁾ Diese Kategoricität aber müßte sich nun eben in dem *Soll*, als *Soll*, problematisch einfinden,⁽¹¹¹⁾ so daß nunmehr das Hauptprincip der Erscheinung, und wenn ihr geglaubt [würde], des Scheins, darin läge,⁽¹¹²⁾ daß das absolut Kategorische[,] in Beziehung auf die Einsicht, Wahre und Gewisse, als problematisch,⁽¹¹³⁾ d.i. als sein könnend, oder auch nicht, und so sein könnend, oder auch nicht so seyn könnend, erschiene.⁽¹¹⁴⁾

(12) 5) Um nun sogleich für diesen Punkt, soviel es die Zeit verstattet, vorzuarbeiten, fordere ich Sie auf, das Wesen eines *Soll* mit mir reiflich zu überlegen.⁽¹¹⁵⁾ Offenbar ist in dem *Soll* eine innere Selbstconstruction ausgedrückt: ein inneres, absolutes, rein qualitatives *sich selber Machen*, und auf sich selber Ruhen.⁽¹¹⁶⁾ Man kann der Anschauung dieser Wahrheit, die sich auch allenfalls selber macht, nachhelfen.⁽¹¹⁷⁾ Es ist, sage ich, ein inneres sich selbst Construire, durchaus als solches:⁽¹¹⁸⁾ dem problematischen *Soll* liegt Nichts weiter zu Grunde, als die innere Annahme durchaus von sich selber und ohne allen äussern Grund,⁽¹¹⁹⁾ denn hätte es einen äussern Grund, so wäre es kein problematisches *Soll*, sondern ein kategorisches *Muß*.⁽¹²⁰⁾ Innere Annahme durchaus von sich selber, habe ich gesagt; sonach eine Schöpfung aus Nichts, durchaus als solche sich darstellend.⁽¹²¹⁾ Ein auf sich selber Ruhen, habe ich gesagt; denn, daß ich erlaube, es in die sinnliche Form aufzunehmen,⁽¹²²⁾ was hier nichts schadet, – ohne diese stete Fortsetzung der innerlich lebendigen Annahme und Schöpfung aus Nichts,⁽¹²³⁾ fällt es in das Nichts zurück: es ist daher Selbstschöpfer seines Seins, und Selbstträger seiner Dauer.⁽¹²⁴⁾

(13) Dies, wie wir es beschrieben haben, ist nun das *Soll* schlechthin, und also ist es, der Voraussetzung nach, von Ihnen Allen eingesehen.⁽¹²⁵⁾ Es ist daher, bei aller erst erscheinenden Problematicität, grade darum und deßwegen, im *Soll* ein Kategorisches und Absolutes, die absolute Bestimmtheit seines Wesens.⁽¹²⁶⁾

(11) 4) Отож не випустіть з уваги того, що тут все лишається суто проблематичним. Якщо це *повинно* вбачатися, тоді *має* тощо.⁽¹⁰³⁾ Невже повинно абсолютно й категорично покладатися останнє?⁽¹⁰⁴⁾ Без сумніву, якщо покладається перше, і не без сумніву, якщо перше не покладається, адже воно не має жодного принципу за межами першого.⁽¹⁰⁵⁾ Невже тепер повинно категорично покладатися перше? *Absolute non liquet*¹⁸, адже його покладено *проблематично*.⁽¹⁰⁶⁾ Це те, що я додав лише задля збудження уваги, у цьому проблематичному *Повинно*, як нашій тодішній найвищій верхівці, все ущільнено для того, щоби тут ми переймалися його виснуванням.⁽¹⁰⁷⁾ ідеальна конструкція буття як самоконструкція і як *proiectio per hiatus*.⁽¹⁰⁸⁾ Так само зрозуміло, що слід зупинитися на цій встановленій проблематичності в *Повинно*, щойно її встановлено.⁽¹⁰⁹⁾ Втім, так само зрозуміло, що все-таки до певної категоричності мусить дійти, бо інакше наша наука на її початку та у першому пункті була би без ґрунту і принципу.⁽¹¹⁰⁾ Але ця категоричність мала би проблематично пристосуватися до *Повинно* як *Повинно*,⁽¹¹¹⁾ так, що відтепер головний принцип явища, і, якщо йому вірити, позірності, полягав би в тім,⁽¹¹²⁾ що абсолютно категоричне у стосунку до вбачення, істинного і певного, поставало би проблематичним,⁽¹¹³⁾ тобто таким, що може бути, а може й не бути, і може бути таким, або не може бути таким.⁽¹¹⁴⁾

(12) 5) Щоби відразу підготуватися до цього пункту, наскільки дозволяє час, я закликаю Вас разом зі мною старанно поміркувати над сутністю *Повинно*.⁽¹¹⁵⁾ Очевидно, що у *Повинно* виражена внутрішня самоконструкція: внутрішнє, абсолютне, чисто якісне *роблення себе самого*, і спирання на себе самого.⁽¹¹⁶⁾ Можна підтримати споглядання цієї істини, яка також робить себе сама.⁽¹¹⁷⁾ Я кажу, що це є внутрішнє конструювання себе самого, повністю як таке.⁽¹¹⁸⁾ підвалини проблематичного *Повинно* закладає ніщо інше, як внутрішнє припущення, закладає повністю завдяки собі самому і без будь-якої зовнішньої причини.⁽¹¹⁹⁾ Якби воно [конструювання] мало зовнішню причину, то воно не було би проблематичним *Повинно*, натомість категоричним *Має*.⁽¹²⁰⁾ Я сказав: внутрішнє припущення повністю завдяки собі самому, як наслідок, творення з ніщо, що зображає себе як таке.⁽¹²¹⁾ Я сказав: спирання на себе самого, адже те, що я дозволяю сприймати це в чуттєвій формі,⁽¹²²⁾ – що тут нічим не шкодить, – без цього постійного продовження внутрішнього живого припущення і творення з ніщо,⁽¹²³⁾ воно потрапляє назад у ніщо: тому воно є самотворцем свого буття і самоносієм своєї тривалості.⁽¹²⁴⁾

(13) Це, як ми його описали, є просто [охарактеризованим вище] *Повинно*, отже, згідно з припущенням, воно вбачене усіма вами.⁽¹²⁵⁾ Тому, за усієї позірної проблематичності, це є категоричним і абсолютним у *Повинно*, абсолютною визначеністю його сутності.⁽¹²⁶⁾ Переш, ніж ми покажемо,

¹⁸ Абсолютно нез'ясовано (лат.)

– Ehe wir nun weiter zeigen, was daraus folgt, heute zum Beschluß noch folgende zwei Bemerkungen.⁽¹²⁷⁾ 1) Das Soll trägt durchaus alle Kennzeichen des im Grundsatz eingesehenen *Seins* an sich,⁽¹²⁸⁾ ein innerlich lebendiges von sich, durch sich, in sich, schaffend, und tragend sich selber, reines Ich u.s.f.;⁽¹²⁹⁾ und zwar innerlich organisirt und zusammenhaltend durchaus als solches.⁽¹³⁰⁾ Was das Letztere anbelangt, falls es nach der Klarheit, mit der sich dies schon oben in der Anschauung ergeben haben muß, noch einer Erklärung bedürfen sollte:⁽¹³¹⁾ das innere Sein des Grundsatzes objektivirt wir denn doch immer faktisch, ungeachtet diese Objektivität nicht galt.⁽¹³²⁾ Das Soll haben wir vorher auch objektivirt, zuletzt aber in seiner innern Beschreibung und Einsicht, sind wir sogar faktisch in ihm verloren gewesen und aufgegangen,⁽¹³³⁾ und erst jetzt, in der Reflexion darüber, welche wohl eben als *proiectio per hiatus*, nach der obigen Methode, aus dem Soll selber, als seinem Principe, zu erklären sein dürfte, machen wir uns von ihm, und es von uns los.⁽¹³⁴⁾ Sonach dürfte wohl dieses Soll, rein und lauter in seiner Einheit, und ohne allen Zusatz,⁽¹³⁵⁾ die unmittelbare, d.h. durchaus nicht weiter nachzuconstruirende, sondern unmittelbar in der Construction die Sache selber gebende, ideale Sichconstruction des Seins selber sein.⁽¹³⁶⁾ – dagegen die oben von dem Soll aus selber problematisch gesetzte Construction desselben,⁽¹³⁷⁾ so wie das innere Sein dazu, erst ihre Projektionen *per hiatus*, daß wir daher Aussicht hätten, an diesem Soll endlich ein Princip gefunden zu haben,⁽¹³⁸⁾ welches in sich selber *Construction* und *Sache*, *Ideal* und *Real* ist, und Eins nicht sein kann ohne das Andere, welche Zweiheit nun eben nur in unserer objektivirenden Betrachtung der *W. = L.*, welche dadurch sich selbst, als an sich gültig, aufgabe, liegen möchte.

(14)⁽¹³⁹⁾ 2) Dieses Soll hat nun immerfort, nur unbeachtet, in allen unsern bisherigen Untersuchungen die erste Rolle gespielt.⁽¹⁴⁰⁾ Soll es zu dem und dem, zu einer Realisation des Durch u.s.f. kommen, so muß u.s.w.; in dieser Form ging unsere Einsicht immer einher.⁽¹⁴¹⁾ Kein Wunder daher, daß nach dem Fallenlassen alles Uebrigen allein uns das noch übrig bleibt, was in allen diesen Fällen das wahrhaft Erste war.⁽¹⁴²⁾

що з цього випливає, сьогодні насамкінець ще два таких зауваження.⁽¹²⁷⁾ 1) Повинно має усі ознаки вбаченого у засаді *буття* у собі,⁽¹²⁸⁾ внутрішньо живого від себе, через себе, у собі, такого, що творить і тримає саме себе, чистого Я тощо,⁽¹²⁹⁾ тобто внутрішньо організованого та з'єднаного повністю як такого.⁽¹³⁰⁾ Стосовно останнього, – якщо ясноти, з якою це мало бути виявлено вище у спогляданні [не досить, і] потрібне ще якесь пояснення,⁽¹³¹⁾ адже ми, хай там як, завжди фактично об'єктивуємо внутрішнє буття засади, попри те, що ця об'єктивність не була чинною.⁽¹³²⁾ Раніше ми також об'єктивували Повинно, але востаннє, внутрішньо його описуючи і вбачаючи, ми навіть фактично у ньому [у Повинно] загубилися і розчинилися,⁽¹³³⁾ і лише зараз, у рефлексії над цим, яку, мабуть, слід було б пояснювати з самого Повинно, як його принцип, як *proiectio per hiatus*, згідно з вищезгаданим методом, – ми відокремилися від нього [від Повинно], а воно від нас.⁽¹³⁴⁾ Отже, це Повинно, либонь, мало б бути, – чисто і винятково у своїй єдності, і без жодного домішки,⁽¹³⁵⁾ – безпосередньою, тобто зовсім не такою, що має далі конструюватися за зразком, а такою, що безпосередньо в конструкції дає саму річ, ідеально самоконструкцією самого буття.⁽¹³⁶⁾ Натомість вище з самого Повинно проблематично покладена його конструкція,⁽¹³⁷⁾ як і внутрішнє буття, є лише проєкціями конструкції *per hiatus*, тому ми маємо надію, що у цьому Повинно врешті знайшли принцип,⁽¹³⁸⁾ який у собі самому є *конструкцією і річчю, ідеальним і реальним*, одне ж не може бути без іншого, а ця двоїна може полягати лише у нашому об'єктивувальному розгляді учення про науку, яке в цей спосіб відмовилося від себе самого як значущого у собі.

(14)⁽¹³⁹⁾ 2) Отож це Повинно повсякчас, хоча й непомітно, відіграло головну роль в усіх наших дотеперішніх дослідженнях.⁽¹⁴⁰⁾ Якщо повинно дійти до того і того, до реалізації проринення абощо, то має тощо; наше вбачення відбувалося завжди у цій формі.⁽¹⁴¹⁾ Тому годі дивуватися, що після відмови від усього зайвого залишається лише те, що в усіх цих випадках було істинно першим.⁽¹⁴²⁾